

תוכן עניינים

1.....	מבוא
2.....	1. רקע
3.....	הגותו של שפינוזה
6.....	2. יחסו של שפינוזה לאמונה ולאלוהים
11.....	3. יחסו של שפינוזה ליהדות וליהודים
16.....	4. יחסו של שפינוזה לנצרות, וההשוואה שהוא עורך בינה לבין היהדות
19.....	5. סיכום ומסקנות
21.....	רשימת מקורות

מבוא

ברוך שפינוזה נחשב לאחד מהפילוסופים החשובים והמשפיעים ביותר שחיו. נוסף על תורתו הפילוסופית המורכבת, הוא ידוע וזכור גם בעקבות הביוגרפיה יוצאת הדופן שלו: יהודי שנולד בהולנד, אשר הקהילה היהודית החרימה וגירשה אותו מתוכה עקב הדעות בהן האמין ולהן הטיפף. במשך מאות שנים, שפינוזה הולל מצד אחד ונקטל מצד שני על דעותיו הבלתי-רגילות. כמו כן, דיוני רבו נסובו סביב שאלת יחסו של שפינוזה אל היהדות. בכך עוסקת עבודה זו.

שאלת המחקר של העבודה היא: האם שפינוזה זנח את היהדות?

במהלך העבודה אני אסקור ואבחן את כתביו המרכזיים של שפינוזה, כמו גם חיבורים מחקריים שונים שנכתבו על כתבים אלה.

הפרק הראשון בעבודה יציג רקע כללי של שפינוזה. קורות חייו יתוארו בקיצור, כמו גם כמה מהחיבורים הפילוסופיים שכתב בחייו. כבר בפרק זה נתחיל לראות את התהליך בו שפינוזה הולך ומתרחק מעקרונות הדת והמסורת היהודית.

הפרק השני בעבודה יציג את יחסו של שפינוזה לסוגיות האל והאמונה. נציג את דמות האל העולה מתוך כתבי שפינוזה ואת עקרונות "הדת האמיתית" בה הוא דגל.

הפרק השלישי יעסוק ביחסו של שפינוזה ליהדות וליהודים.

הפרק הרביעי יעסוק ביחסו של שפינוזה לנצרות, וכיצד הוא הציג אותה (ואת הדמות המרכזית שלה- ישו) לעומת היהדות.

הפרק החמישי הוא פרק הסיכום והמסקנות של העבודה.

1. רקע

בנדיקט (ברוך) שפינוזה (1632-1677) נולד כבנו של סוחר יהודי שנמלט להולנד מפני דיכוי ורדיפה בפורטוגל. היהודים שהגיעו להולנד מצאו שם קהילה יהודית מסוגרת וקפדנית, אליה הם היו צריכים להתאים את עצמם. שפינוזה למד בישיבה, שם הוא פגש ולמד את ספרי הקודש היהודיים, הדת והתיאולוגיה היהודית.¹

בנוסף ללימודי הקודש, ככל שהתבגר, שפינוזה למד והעמיק גם בלימודי-חולין, מה שהוביל אותו לבסוף להתרחק כברת-דרך מהאמונה והמסורת היהודית. הוא למד לטינית ומדעים, ונוסף על כך הוא העשיר את השכלתו בפילוסופיה ובמחשבה המערבית הלא-יהודית: למשל, הפילוסופיה של רנה דקארט ועולם המחשבה והפוליטיקה הרדיקליות. למרות שבנעוריו הוא המשיך ללכת מדי-פעם לבית הכנסת, שפינוזה הלך והתרחק מהקהילה היהודית שבתוכה הוא חי. התרחקות זו השתקפה בהתנכרותן הגוברת לעקרונות הדתיים היהודיים ומנהגי היהדות. כפי שהוא ראה זאת, התנכרות זו הייתה תוצאה של מחשבה רציונלית והבנת הליקויים שביסודות הדת.²

שפינוזה לא הסתיר את דעותיו הרדיקליות, וסיפר עליהן ברבים. הוא טען כי כותבי התורה היו בורים בתחומים רבים, כי הרבה מתוכנם של ספרי הקודש אינו רלוונטי לזמננו וכי המקרא אינו מכיל ראיות כלשהן לעקרונות יסוד יהודיים רבים. לשפינוזה הוצע שוחד נדיב כדי שיפסיק להפיץ את רעיונותיו, אולם הוא סירב.³ בשנת 1656, הקהילה של בית הכנסת באמסטרדם הטילה חרם על שפינוזה ונידתה אותו מתוכה, מכיוון שהוא לא היה מוכן להסכים עם עקרונות יסודיים של הדת היהודית. הבסיס להאשמה היה גישתו הביקורתית מאוד של שפינוזה כלפי התנ"ך.⁴

נידויו של ברוך שפינוזה היה, ללא ספק, אחד האירועים המרכזיים במהלך חייו. לא זו בלבד שהחרם הפך את גט-הכריתות שלו מהדת היהודית למצב רשמי וקבוע; חשוב מכך, החרם הוביל לקריעתו המוחלטת של שפינוזה ממשפחתו ולנטישת כל מחשבה שהייתה לו על פיתוח קריירה והתקדמות כלכלית אישית. כעת, הוא יכול היה להקדיש את חייו לעיון פילוסופי ולכתיבה.⁵

ניתן ללמוד סנגוריה על מחרימיו היהודים של ברוך שפינוזה. שפינוזה הוחרם עוד בטרם אחד מכתביו יצא לאור. כש"מאמר תיאולוגי-מדיני" יצא, הוא נחשב לדבר-כפירה בקרב יהודים ולא-יהודים

¹ John Shand, *Philosophy and Philosophers*, (London: University College London Press, 1993), 87.

² Henry E. Allison, *Benedict de Spinoza: An Introduction* (New Haven: Yale University Press, 1987), 5-6.

³ פול סטראת'רן, *שעה קלה עם שפינוזה*, (תל אביב: מודן, 2000), 12-13.

⁴ John Shand, *Philosophy and Philosophers*, (London: University College London Press, 1993), 87.

⁵ Henry E. Allison, *Benedict de Spinoza: An Introduction* (New Haven: Yale University Press, 1987), 1.

כאחד. המידה בה הוא סטה מהאורתודוקסיה הנוצרית הייתה עלולה להיות מסוכנת במיוחד לקהילה היהודית בה הוא חי, אם זו לא הייתה מדירה אותו מתוכה זה מכבר. שרידותם של היהודים הייתה תלויה בסובלנותה של החברה הנוצרית שסבבה אותם. בנסיבות אלו, היהודים חסרי הביטחון לא היו יכולים להרשות לעצמם שכופר שכזה, המטיף לרעיונות לא מקובלים הנוגדים את הנצרות והיהדות כאחד, יחיה ביניהם ויסכן את שלומם ומעמדם.⁶

הגותו של שפינוזה

ספרו של שפינוזה מ-1662 "מאמר על תיקון השכל", הוא עבודה בלתי גמורה על הידע האנושי. מטרת החיבור היא לעסוק בשאלות הבסיסיות של השיטה הפילוסופית ובבעיות יסוד אודות הטבע וסוגים שונים של ידע.⁷

"מאמר קצר על אלוהים, האדם ואושרו" של שפינוזה מ-1661 מספק כמה הוכחות לקיומו של אלוהים. מסקנת הספר היא שאושרו ורווחתו של האדם טמונים בידיעת האל וכיצד כל הדברים בטבע קשורים ותלויים באל. שפינוזה קורא לקוראיו לאהוב את אלוהים, וטוען כי זוהי המעלה הטובה הגבוהה והנכונה ביותר. עם זאת, חשוב לציין כי האל שאת קיומו שפינוזה מוכיח, הוא איננו האל המוכר למאמיני הדתות הממוסדות. זה לא אלוהים בורא העולם, הרחום והנדיב. אלוהים של שפינוזה בספר זה הוא איננו מחוקק או שופט בשום מובן מסורתי. הוא גן איננו מהווה מקור לנחמה, גמול או עונש, והוא לא מהווה מושא לתפילה. שפינוזה דוחה באופן מפורש את הרעיון שאלוהים הוא יודע-כל, רחום ונבון. אלוהים של שפינוזה הוא ישות בעלת תכונות אינסופיות. שפינוזה מכנה את אלוהים "עצם". אלוהים הוא בהגדרתו מושלם באופן אינסופי, בלתי מוגבל וייחודי מסוגו. הוא איננו מוגבל על ידי כל עצם אחר, והוא איננו תלוי בכל עצם אחר מחוץ לעצמו.⁸

ספרו היסודי והבסיסי ביותר של שפינוזה- ויש שיאמרו אף החשוב ביותר- הוא ה"אתיקה" או "תורת המידות", אשר פורסם רק לאחר מותו. מדובר בספר המנסה להגשים שאיפה עצומה: לתאר ולהסביר את העולם כי שהוא באמת ברמה העמוקה ביותר, ולהבין כיצד עלינו לחיות את חיינו ולהשיג שלווה-נפש. חלק ניכר מכך נעשה באמצעות שליטה ברגשות שלנו (אולם לא העלמתם); מצבים רגשיים ותגובות רגשיות קשורים בקשר בל-יינתק לאמונות שלנו; אם אנחנו נוכחים כי כמה

⁶ Steven Nadler, *Spinoza: A Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 148-151.

⁷ Steven Nadler, *Spinoza: A Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 175-176.

⁸ Steven Nadler, *Spinoza: A Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 186-187.